

Samhället bestämmer skolans möjligheter

”Mohr in Hemd” (neger i vitskjorta) kallas en populär efterrätt på Wiens restauranger. Den består av sockerkaka indränkt i konjakspetsad chokladsås täckt av fantasifullt spritsad vispgräde. Kyparen som serverade oss verkar fryntligt road. Är det manne österrikarnas rasistiska bockfot som sticker fram? Återkommer till detta.

EUs olika länder har som bekant olika språk, historia, kultur och mentalitet, ja t o m olika nationalkaraktärer. Visserligen har vi idén om folkundervisning gemensam. Den slog igenom överallt med industrialismen, nationalstatsbildande och den demokratiska rörelsen, men fick i olika länder med tiden mycket olika skepnad. I Frankrike, Tyskland och England vet vi att skolan har mycket speciella drag. I Norge styrde kyrkan strängare än i Sverige och i Danmark styrde Grundvigtraditionen mot en frihetligare, mindre sammanhållen struktur än i Sverige. Tack vare samförstånd mellan de politiskt dominerande krafterna: bönder, liberaler och arbetare, blev skolan i Sverige med tiden sällsynt likvärdig och jämnt fördelad. Goda resurser, relativ frihet från kyrkan, demokratisk statlig kontroll över utbyggnad och utveckling var vår metod.

I oktober förra året var vi (sju svenska skolledare) på ett tredagars nedslag i Wiens skolsystem, vilket för svenska ögon uppvisade förhållanden jämförbara med vårt 50-tal. Från alla lärare och skolbyråkrater vi mötte strömmade en stor beundran emot oss för vad de ansåg att vi i Sverige åstadkommit med vårt skolsystem.

Österrike står för närvarande i EU:s skamvrå. Landets historia hålls undanskymd för oss och resten av EU. Medier

drar enkla slutsatser om landets dunkelt bruna förflutna, för att vi ska kunna vila bekvämt i vår egen förträfflighet. Att landet mellan 1918 och 1955 genomgick svältperioder, flera blodiga arbetaruppror, högerkupper, krig, fientlig ockupation, slitning mellan öst och väst, att Wien dessförinnan varit huvudstad i ett central- och östeuropeiskt kejsardöme, allt detta glömmes man bort. I detta land med denna historia och denna kultur formas förstås ett annat skolsystem än i Sverige. Likheter är tydliga, men skillnaderna är ännu mer påtagliga. Underligt vore det annars. Vi är båda EU-länder, vad det nu kan komma att innebära.

I Palais Epstein, som inrymmer Stadtschulrat für Wien (Wiens skolmyndighet) blev vi högtidligen mottagna. I en mörkt boaserad sal med fyra meter höga dubbeldörrar på ena långväggen och lika höga fönster på den motsatta, gav oss Herr Blüml (en vänlig liten man, Wiens näst högste skoltjänsteman) en föredragning om Österrikes skolsystem på någorlunda god engelska. I detta palats hade förresten röda armén sitt högkvarter ända fram till 1955, då segrarmakterna släppte greppet om Österrike. Man kunde lätt föreställa sig sovjetkommendanten bakom ett svulstigt skrivbord, som i en gammal spionfilm från det kalla kriget.

Gällande skollagar från 1962 kan inte ändras med mindre än 2/3 majoritet i parlamentet. Lärare blir efter ett antal år anställda på livstid och därmed i praktiken oflyttbara. Lärartjänster och rektorstjänster fördelas av myndigheten.

Rektorer eller lärare har alltså nästan inget inflytande på sin placering. På frågan om hur det går till när en rektor flyttar eller flyttas svarade herr Blüml med ett förvånat uttryck: ”Har aldrig

hört talas om något sådant. Ibland dör någon, men annars...”

Systemet är minst sagt trögrörligt, av politiska skäl. Vi upplystes om att situationen inom skolan alltid varit politiskt synnerligen polariserad. Lärarnas fackliga organisation är mycket mäktig, liknar mest ett skrå, och blockerar alla försök till uppmjukning av tillsättningsregler, arbetstider och anställningsvillkor. Klyftan mellan höger och vänster är i många skolor som en järnridå rakt genom kollegiet, vilken förhindrar folk att vistas i samma rum, förlamar allt samarbete och förstås all utveckling.

Nå, alla barn går minst nio år i skolan. Många går tio, elva, tolv och några till och med 13 år. Man börjar med fyra år i folkskolan. Därpå följer läroverk för en med betyg utvald del och gymnasium och universitet efter ”Reifeprüfung” (”Matura” – vår gamla studentexamen) för ca 19%. Övriga 81% går yrkesutbildningar eller jobbar sig fram. Sorteringen är mycket tydlig för svenska betraktare. Vi ska dock inte glömma att skolan i Sverige år 2000 är lika socialt skiktande nu som på 50-talet, men skillnaderna alltså mycket mer dolda än i Österrike. Fritidshem och skolmat känner de knappt till. Begrepp som elevvärd och specialundervisning hade vi svårt att förklara. Men i skolorna såg vi också engagerade lärare och skolledare som gjorde sitt yttersta för att bibringa eleverna det vi också försöker ge våra elever: vettiga kunskaper och ett hänsynsfullt sätt mot omgivningen.

En annan grupp skolledare besökte en skola i Kent i Storbritannien och rappor-

terade entusiastiskt om ett kamratfostersystem man där tillämpade. Äldre elever "principals" höll ordning på yngre. Dessa ungdomar hade gjort ett väluppfostrat och trovärdigt intryck på de svenska gästerna. Men jag, som bl a läst Guillous *Ondskan*, funderade på om de sett verkligheten eller bara en fasad. De försäkrade att de sett verkligheten.

Samhället bestämmer skolans möjligheter. Så är det. Men det finns ett rörelseutrymme inom vilket systemet kan utvecklas. I Österrike är detta utrymme mycket snålt. Det enda i regelsystemen man lyckats utveckla är kvinnors rättigheter och möjligheter. Jämställdheten ökar sakta trots den politiska krampen.

I Sverige har vi lyckats både bygga ut och reformera skolan till en med europeiska mått ovanlig likvärdighet. Svenska barn får (fick) en relativt likvärdig start. Detta var möjligt tack vare enighet i grundfrågan; demokratin och landets utveckling tjänar på detta.

Under resans gång har vi emellertid tappat perspektivet på de svårigheter vi själva haft i uppbygget. Nu skådar våra skolherrar (och damer) med avund på andra länders sk frihet, medan österrikarna t ex avundas oss våra stora landvinningar.

Våra skolherrar inför bakvägen (med skattepengar!) åter segregering och klasskiktning, medan man i Österrike kämpar för att balansera motsättningarna och ge samhället och barnen en något mer harmonisk skola inom sina ramar. Om man nu önskar minska politiska motsättningar, motverka främlingsfientlighet, främja demokrati kan också skolan vara till viss nytta. Negrer i vitskjorta är uppenbarligen fullt tänkbart i Österrike. Men hur blir det hos oss framöver?

Knut Lindelöf är mellanstadielärare och bitr. rektor.